

YAŞLILIKTA BAKIMA MUHTAÇLIK VE BAKIM GÜVENCESİ

Care Dependency in Old Age and Care Security

Dr. Asuman KOÇMAN

ÖZET

Bakıma muhtaçlık, yaşlılıkta en sık rastlanılan sorunlar arasında yer almaktadır. Demografik yaşlanma nedeniyle bakıma muhtaç yaşlılar çoğalmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin tüm boyutlarına olumsuz etki eden bakıma muhtaçlıkla yaşlılık arasındaki ilişkiler, aileyi ve kadınları etkilemektedir. Bakıma muhtaçlığa yönelik önlemler hakkında burada görüşlerimi sunarken, aileyi koruma altına alan bakım sigortası üzerine görüşlerimi dile getireceğim.

Anahtar sözcükler: *Bakıma muhtaçlık, demografik yaşlanma, sosyal güvenlik sistemi, bakım sigortası, aile*

ABSTRACT

Care dependency is one of the most common problems in old age. The number of aged people who are care dependent is increasing because of demographical aging. Relations between care dependency and aging, which affect all parts of social security system, also influence families and women. This paper aims to reveal the author's opinions about not only the precautions that can be taken but also about care security which protects the family.

Key words: *Care dependency, demographical aging, social security systems, care security,*

GİRİŞ

Bakıma muhtaçlık ilk etapta kişinin yaşından bağımsız tarafsız bir kavramdır. İnsanlar her yaşta bakıma muhtaç olabilirler, ama ampirik bulgular, bakıma muhtaç bireylerin, da-

ha ziyade yaşlılardan meydana geldiğini göstermektedir. İnsanı çevresine bağımlı kılan, yardım ve bakım hizmetleri olmadan günlük yaşam aktivitelerini yerine getiremeyen, yani bağımlı yaşlılar hızla çoğalacaklardır (Tufan 2007).

Bağımlılık, sosyal, ruhsal, ekonomik, bedensel ve çevresel koşullar altında normal yaşamın aksamasına yol açan, yaşamın devamı için başkalarının yardımına ve bakımlarına ihtiyaç duyduğumuz zaman ortaya çıkmaktadır (Müler, 1990; 70).

Yaşlandıkça günlük aktivitelerini yerine getirebilmede yardıma ve bakıma muhtaç insanların çoğaldıkları, Nitekim Türkiye Özürlüler Araştırması (2002) ile kanıtlanmıştır. Eğer engelliliğin, insanı bakıma ve yardıma muhtaç hale getiren önemli bir sebep olduğu düşüncesinden hareket edersek, yaş gruplarına göre yaşlılar arasında engelli oranının %40'tan %55'e kadar çıkabildiği, ama yardım ve bakım hizmetlerinde büyük eksiklikler dikkat çekmektedir.

BAKIMA MUHTAÇLIK KAVRAMI

"Yaşlılık" gibi "bakıma muhtaçlık" kavramı da sosyal tasarımlardan biridir. Bakıma muhtaçlığın ne olduğu, toplum tarafından yapılmaktadır (Konstrüktivizm ve yaşlılıkta bedensel engellilik arasındaki bağlantılar

hakkında detaylı bilgi için bkz.: Hedderich (2003).

Bakıma muhtaçlık, normal kabul edilen durumlardan az veya çok sapan durumlarla açıklanmaktadır. Fonksiyon standartlarından sapan durumlar, toplum tarafından bakıma muhtaçlık olarak görülmektedir. Evrensel, kültürel faktörlerden tümüyle arındırılmış bir bakıma muhtaçlık tanımı yapılamamaktadır. Bunun sebebi, genellikle günlük yaşam aktivitelerinden (ADL: activities of daily living) hareket edilerek tanımın yapılmasıdır. Günlük yaşam aktiviteleri, örneğin telefon etmek, tanıdıkların ziyaret edilmesi veya kamu taşıtlarını kullanmak, kültürel faktörlerle bağlantılıdır (BMFSFJ, 1996).

Modern toplumlar, bakıma muhtaçlığın tanımını yaparken bir taraftan bunu kurumsallaştırma girişimlerinde bulunmaktadır. Bakım kurumları tarafından tanımlanan bakıma muhtaçlığın yanı sıra, bakım biliminin çeşitli perspektiflerden yapmış olduğu tanımlar vardır (Baldo ve Klie, 1999).

Kurumsal tanımlarda ADL-listeleri, bakıma muhtaçlık derecesinin belirlenmesinde rol oynamaktadır. Bu belirlemelerden hareket edilerek, bireyin günlük yaşamında ne ölçüde kısıtlandığı, hangi yardım ve bakımlara ihtiyacı olduğu, rehabilitasyonun gerekli ve anlamlı olup olmadığı gibi çeşitli kararlar verilmektedir.

BAKIM GÜVENCESİ

Özellikle yaşlıların çoğalması, birçok ülkenin harekete geçmesine ve buna bir çözüm yolunun bulunmasına yol açmıştır. Çünkü bakıma muhtaç yaşlıların çoğu ailesi tarafından bakılmaktadır. Bu yüzden bu ailelerin desteklenmelerinin, devlet ve toplum açısından yararlı olduğu anlaşılmıştır.

Bakıma muhtaçlıkta herkese bakım güvencesinin sağlanabilmesi için iki soruya cevap vermek zorunluluğu doğmuştur: Birincisi finansman kaynaklarıyla, ikincisi ailenin nasıl desteklenmesi gerektiğiyle ilgilidir. Bunlar uzun süre tartışılmış ve ortaya "sosyal bakım sigortası" çıkmıştır (Tufan, 2006).

Sosyal bakım sigortası toplum tarafından finanse edilen ve toplumun yararına olan bir sosyal güvenlik olarak tanımlanabilir. Bazı bilim insanları bunu sosyal güvenlik sisteminin beşinci sütunu olarak da adandırmaktadırlar. Bu güvenlik "sütunu" Türkiye'de şimdiye dek tartışılmamıştır.

Bilim adamları gelecekte bugünkünden birkaç misli daha fazla bakıma muhtaç yaşlı insana hazırlıklı olmamız gerektiği konusunda uyarılarda bulunmaktadır. (Tufan, 2007). Tufan, başka ülkelerde yapılan analizleri dile getirirken (örn. Schneekloth, 1996: 11-17), diğer taraftan bakıma muh-

taçlığın Türkiye açısından doğuracağı tehlikeler hakkında bilgiler vermektedir. Özellikle yaşlıların son yarım asır içinde göstermiş olduğu artışa dikkat çekerek, Türkiye'de de sosyal bakım sigortasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu sigorta kapsamında bakıma muhtaç kişi, sürekli veya en az altı ay boyunca, günlük yaşamını kendisi sevk ve idare edemeyecek durumda olmalıdır (Keller 2002; Tufan, 2007).

AİLE VE BAKIM HİZMETLERİ

Şimdiye dek bakımlar, özellikle yaşlıların bakımı, sosyal bakım sigortası bulunan ülkelerde de çoğu zaman aileler tarafından yapılmaktadır. Araştırmalar, öncelikle ailenin kadın üyeleri tarafından yaşlıların bakıldığına işaret etmektedir. Ancak Almanya'da bakım sigortasının devreye girmesinden sonra yapılan incelemeler, yaşlısına evde bakımlar arasında erkeklerin çoğaldığını, bu bağlamda cinsiyetler arası farkın ortadan kalktığını göstermiştir (Lehr, 2000). Bunun bakım sigortasının bir efekti olup olmadığı belli değildir. Ama kadının sosyoekonomik ve sosyokültürel pozisyonlarından hareket ederek, Türkiye'de yaşlılara evde bakımların öncelikle kadınlar olduklarını kabul edebiliriz.

Kadının, sosyal rolleri, demografik gelişmelere bağlı olarak çoğalmaktadır. Eş, anne, büyükanne, çalışan kadın, ev kadını gibi kavramlara bu-

gün bir de "bakıcı kadın" kavramının eklenmesi gerekmektedir. Bu kadınlar arasında büyük bir bölümü, orta yaşın üzerindeki, çocuklarını evlendirmiş, torun sahibi olmuş ve yaşlılığa adım atmak üzere olanlardır. Birçoğunun ebeveyni ve/veya eşinin ebeveyni henüz hayattadır. Yaşları iyice ilerlemiş, aralarında kronik hasta, engelli, yardıma ve bakıma muhtaçlar çoğalmıştır. Yaşlıların bakımını üstlenen kadınlar, kendi geleceklerine kaygıyla bakarken, yaşlıların sorumluluğunu üstlenerek, devlete yarar sağlamaktadırlar. Fakat bu katkıları şimdiye kadar onore edilmemiştir.

Bakıma muhtaçlık, aileyi ekonomik, psikolojik ve sosyal yönlerden olmak üzere çeşitli baskılar altına alarak, büyük bir sınava sokmaktadır. Bu sınava dayanamayan ailelerin sayısı belli değildir, ama birçoğunun bu yüzden parçalandığı veya parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarını düşünmemiz gerekir. Demografik yaşlanma, Türk ailesi açısından gelecekte yen sınavları da birlikte getirecektir. Bu yüzden sınavı kazanmalarını sağlayacak sosyal politikalara ağırlık vermemiz, bakım ve aile politikalarını birlikte düşünmemiz gerekmektedir.

Bakıma muhtaçlık bugün olduğu gibi yarın daha da fazla Türkiye'nin gündemine damgasını vuracak olan sosyal sorunlardan biridir. Bu problemin çözümleri öncelikle toplumsal

boyutlarda aranmalıdır. Bireylerin yaşından bağımsız olarak herkese bakım güvencesinin sağlanması gerekmektedir. Bunun için bakım sigortası en uygun çözümlerden biri olarak görünmektedir. Çünkü finansmanı büyük ölçüde toplum tarafından yapılan ve aileyi destekleyen özellikleriyle dikkat çekmektedir.

Demografik gelişmelerle uyumlu sosyal politikaların, şimdiye dek Türkiye'de uygulanmadığı, ama bunun gerekli olduğunu gösteren durumlar, ampirik verilere dayanarak ortaya konulmuştur. Ayrıca demografik yaşlanmanın toplumsal etkilerini gösteren uluslar arası araştırmalar dikkate alınınca, sosyal politikamızda yaşlanma ve yaşlılık olgularının mutlaka ön plana çıkarılmasının zorunlu olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'de bakıma muhtaçlığın, yeniden yapılması gerekmektedir. Bu tanımlarda sosyal faktörler öne çıkarılmalıdır. Bakıma muhtaçlığın sosyal dezavantajlarının azaltılması veya ortadan kaldırılması, onu ne şekilde tanımladığımıza bağlıdır.

Bakıma muhtaç insanların toplum yaşamına katılımlarının desteklenmesi, ailelerin koruma altına alınması, evde bakımların desteklenmesi, en az rehabilitasyon hizmetleri kadar önemlidir. Son yıllarda rehabilitasyon kavramına sıkça rastlıyor oluşumuz,

bu hizmetlerin yeterli bir düzeyde olduğunun kanıtı değilse de, bakıma muhtaçlığı hiç dile getirmeyişimiz, öncelikle yaşlıların etkilendiği bu problemde yalnız bırakıldıklarının bir göstergesidir. Onlarla birlikte, "bakıcı kadın" ve "aile" yalnız bırakılmakta, böylece ailenin diğer üyelerinin de geleceği risk altına girmektedir.

Bakıma muhtaçlık problemin, ancak toplum olarak birlikte çözebiliriz. Bunun başka ülkelerdeki örneklerini dikkate alan sosyal politik girişimler ve tartışmalar, geciktirilmeden başlamalıdır.

KAYNAKÇA

Baldo, B., Klie, T. (1999) *Pflege im sozialen Wandel. Eine Untersuchung über die Situation von häuslich versorgten Pflegebedürftigen nach Einführung der Pflegeversicherung im Auftrag des Sozialministeriums Baden-Württemberg. FIFAS Freiburger Institut für Angewandte Sozialwissenschaft e.V.*, Hannover, Vincentz Verlag.

BMFSFJ (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend) (1996) *Hilfe- und Pflegebedürftige in privaten Haushalten. Endbericht. Schriftenreihe 111.2*, Stuttgart, Berlin, Köln, Kohlhammer.

Hedderich, I., Loer, H. (2003) *Körperbehinderte Menschen im Alter. Lebenswelt und Lebensweg* edited by I.Hedderich, H.Loer. Klinkhardt Verlag: Bad Heilbrunn/Obb.

Keller, S. (2002) *Pflege und Pflegeversicherung*, Stiftungwarentest Berlin, München, Econ.

Lehr, U. (2000) *Psychologie des Alterns*, 9.Aufl. Wiebelsheim, Quelle&Mayer.

Müller, H. A. (1990) "Aggression und Gewalt gegen alte Menschen" Pp. 66-78: in J.Howe et.al. (ed) *Lehrbuch der psychosozialen und sozialen Alternswissenschaft, Band 2: Psychosoziale Probleme älterer Menschen*, Heidelberg, Asanger Verlag.

Schneekloth U. (1996). "Entwicklung von Pflegebedürftigkeit im Alter" in Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie 29: 11 – 17.

Tufan, İ. (2006) *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü. Sosyal Bakım Sigortası: Demografik Değişimlerin Yarattığı Bir Sorun ve Tartışmaya Açık Bir Konsept*, Antalya, Gero Yay.

Tufan, İ. (2007) *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu 2007*, Antalya, Gero Yay.

Türkiye Özürlüler Araştırması (2002) T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Yayın Numarası 2913, DİE Matbaası: Ankara.